

To już nie jest śmieszne. Jak skrajna prawica wykorzystuje humor

Maik Fielitz i Reem Ahmed,
Ekspersi unijnej sieci upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw

Radicalisation Awareness Network

To już nie jest śmieszne. Jak skrajna prawica wykorzystuje humor

ZASTRZEŻENIE PRAWNE

Dokument został przygotowany dla Komisji Europejskiej, ale wyraża jedynie poglądy autorów. Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek konsekwencje wynikające z wykorzystania tej publikacji. Więcej informacji na temat Unii Europejskiej można znaleźć na stronie internetowej <http://www.europa.eu>.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2021

© Unia Europejska, 2021

Zasady ponownego wykorzystywania dokumentów Komisji Europejskiej zostały określone w decyzji Komisji 2011/833/UE z dnia 12 grudnia 2011 r. w sprawie ponownego wykorzystywania dokumentów Komisji (Dz.U. L 330 z 14.12.2011, str. 39). O ile nie zaznaczono inaczej, ponowne wykorzystanie tego dokumentu jest dozwolone na podstawie licencji Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Oznacza to, że ponowne wykorzystanie jest dozwolone pod warunkiem podania źródła i poinformowania o wprowadzonych zmianach.

W przypadku jakiegokolwiek wykorzystania lub powielania elementów, które nie są własnością Unii Europejskiej, konieczne może być uzyskanie zgody bezpośrednio od odpowiednich podmiotów dysponujących prawami autorskimi.

Humor stał się dla ruchów ekstremistycznych główną bronią wykorzystywaną do walki z otwartymi społeczeństwami i obniżania progu przemocy. W kontekście ostatniej fali skrajnie prawicowych ataków terrorystycznych możemy zauważyć, że przekaz dotyczący rasistowskich ideologii przybiera lekkie i „zabawne” formy. Podejście skrajnie prawicowych ekstremistów radykalnie się zmienia, kiedy wchodzi w sferę subkultur internetowych. Do rozwoju tej tendencji i jej rozpowszechnienia na całym świecie przyczynił się przede wszystkim ruch alt-right. Ten ruch, działający głównie w Internecie, wyznaczył nowe standardy polegające na prezentowaniu ekstremistycznych poglądów pod pozorem ironii, zacierając granice między zabawą i przekazywaniem treści, które mogą prowadzić do radykalizacji. W efekcie tworzy się nihilistyczny rodzaj humoru, skierowany przeciwko mniejszościom etnicznym i seksualnym, który zachęca do przemocy, najpierw jedynie w sferze fantazji – a ostatecznie także w działaniu. W tej publikacji analizujemy to, jak humor może potencjalnie prowadzić do aktów przemocy dokonywanych przez skrajnie prawicowych ekstremistów. W tym celu przyjrzymy się strategiom rozpowszechniania skrajnie prawicowych narracji i omówimy to, jak ekstremiści maskują mizantropijny przekaz, aby ukrywać złe intencje lub celowe działania na szkodę. Ostatnie wydarzenia stawiają poważne wyzwania przed osobami zajmującymi się tymi zagadnieniami w praktyce. Z subkultur cyfrowych wyłania się nowa generacja brutalnych ekstremistów, którzy nie mają jasno określonego centrum organizacyjnego, co sprawia że strategie zapobiegania ich działaniom muszą być odpowiednio dostosowane, uwzględniając nieuchwytną naturę kultur internetowych.

Wprowadzenie

O humorze w kontekście zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu (P/CVE) i wykorzystywaniu go jako środka do walki z ekstremistycznymi ideologiami napisano już wiele⁽¹⁾. Wiele kampanii przeciwko tego rodzaju narracjom wykorzystywało humor, aby kwestionować autorytet grup ekstremistycznych i ośmieszać ich ambicje. Choć trudno jest zmierzyć skuteczność tych kampanii, badania pokazują, że takie przedsięwzięcia są dobrym sposobem docierania z alternatywnym, demokratycznym przekazem do młodych ludzi narażonych⁽²⁾. Potencjał humoru, jako środka perswazji i zniechęcania, potwierdzają liczne przykłady. Jednak znacznie mniej uwagi poświęcano temu, jak humor jest wykorzystywany przez grupy i subkultury ekstremistyczne do poszerzania grona zwolenników. Pilną kwestią w obszarze badań i praktycznych działań w zakresie przeciwdziałania i zwalczania brutalnego ekstremizmu było wypełnienie tej luki, zwłaszcza w świetle narastania cyfrowej fali skrajnie prawicowego terroryzmu, który doprowadził do ataków m. in. w Christchurch, El Paso i Halle.

Sprawcy tych ataków nie mieli kryminalnej przeszłości, nie byli członkami organizacji ekstremistycznych ani nie mieli powiązań z lokalnymi grupami. Wyłonili się z subkultur cyfrowych, które – oprócz podatności na idee ekstremistyczne – łączy też cyniczne poczucie humoru, które ma uodparniać i znieczulać odbiorców na stosowanie przemocy. W swoich manifestach terroryści często posługują się wyrażeniami z kultury memów i społeczności internetowych. Przekaz ekstremistyczny wykorzystujący humorystyczne lub ironiczne podteksty, przenosi się do kultury mainstreamowej przede wszystkim z forów internetowych nastawionych na wymianę obrazków (tzw. imageboardy), takich jak 4chan i 8kun (wcześniej 8chan), co sprawia, że trudno jest odróżnić zorganizowane działania od indywidualnych aktów prowokacji. Użytkownicy takich forów prezentują skrajnie prawicowe ideologie w nowy sposób, który jest atrakcyjny dla nowych grup docelowych będących poza sferą zainteresowania praktyków i organów ścigania.

Skrajnie prawicowych ekstremistów kojarzymy często z patrzącymi wstecz, sztywnymi i oficjalnymi fanatykami, którzy działają na obrzeżach sceny politycznej. Subkultura skinheadów dawno już odeszła w niepamięć, a nawet późniejsze grupy, takie jak identytaryści straciły popularność w Europie. Dziś skrajnie prawicowi ekstremiści przenikają do subkultur internetowych i całkowicie zmieniają swoje podejście. Wyciągnęli wnioski i zrozumieli, że jeśli jakiś ruch chce odnosić sukcesy w dzisiejszym cyfrowym społeczeństwie, musi oferować zabawny i interaktywny przekaz. Wspólne poczucie humoru okazało się skutecznym narzędziem przekazywania ludziom ideologii ekstremistycznych, co doprowadziło do najgorszych aktów przemocy w XXI wieku.

(1) ISD i RAN CoE (2015): [Counter narratives and alternative narratives](#) [Kontrnarracje i narracje alternatywne] str. 6.

(2) Tuck i Silverman (2016): [The counter-narrative handbook](#) [Podręcznik kontrnarracji]

Analiza strategii wykorzystywania humoru może dostarczyć cennych informacji na temat tego, co sprawia, że skrajnie prawicowe, ekstremistyczne koncepcje stają się atrakcyjne dla pokolenia cyfrowego oraz w jaki sposób kultury cyfrowe stały się potencjalnym czynnikiem wywołującym i wpływającym na rasistowską, masową przemoc. Jak zatem zrozumieć związek między subkulturami opartymi na humorze i przemocą ekstremistyczną? W tej publikacji chcemy naświetlić pewne mechanizmy, które pomogą nam lepiej zrozumieć ostatnie zmiany w skrajnie prawicowym ekstremizmie oraz zastanowić się nad tym, jakie środki należałoby podjąć w celu zwalczania ekstremizmu w erze cyfrowej. Zaczniemy od krótkiego wprowadzenia na temat związku między humorem i (skrajnie prawicowym) ekstremizmem, a następnie opiszemy najnowsze powiązania między społecznościami internetowymi a skrajnie prawicowym ekstremizmem. Następnie przedstawimy skrajnie prawicowy ekosystem internetowy oraz to w jaki sposób różne rodzaje humoru są rozpowszechniane na różnych platformach i jaki jest potencjał ich brutalnej radykalizacji. Na koniec przyjrzymy się problemom w zwalczaniu internetowych kultur hejtu i przedstawimy zalecenia dla osób, które zajmują się tymi działaniami w praktyce.

Humor i (skrajnie prawicowy ekstremizm). Podłoże

Choć powszechnie wiadomo, że ruchy ekstremistyczne mogą odnieść sukces tylko wtedy, gdy będą mówiły językiem mas, naukowców i praktyków zajmujących się tym zagadnieniem wielokrotnie zaskakiwały nowe formy, jakie przybierała komunikacja ekstremistyczna w erze cyfrowej. Powtarzanie twierdzeń o wyższości rasy białej lub wpisujących się w etniczny nacjonalizm, ale sformułowanych w zabawny i ironiczny sposób, okazało się innowacyjną strategią docierania do szerokiego grona odbiorców. Sztwyne struktury i fanatyczny wygląd, który cechował kiedyś grupy skrajnie prawicowych ekstremistów, stopniowo odchodzą w niepamięć. Zastępuje je dzisiaj nietypowe połączenie infantylnej zabawy, ambiwalentnej komunikacji oraz sporej dawki nihilizmu, które służy propagowaniu idei ekstremistycznych. Jednak spoglądając wstecz na historię skrajnej prawicy – i inne formy ekstremizmu – możemy zauważyć, że różne formy humoru są stałym elementem mobilizowania opartego na nienawiści⁽³⁾.

Terminologia

Terminologia, którą posługujemy się w tym artykule jest oparta na definicjach zawartych w informatorze RAN *Far-Right Extremism* z 2019 roku: *Wprowadzenie praktyczne*:

- „Skrajnie prawicowy ekstremizm” to termin ogólny, który oznacza zarówno radykalną, jak i skrajną prawicę.
- Skrajnie prawicowy ekstremizm odnosi się do szeregu różnych ideologii, w których mogą znajdować się elementy nacjonalizmu kulturowego, etnicznego lub rasowego.
- Osoby, ruchy lub grupy z kręgu skrajnie prawicowego ekstremizmu różnią się między sobą tym, jak daleko są gotowi posunąć się w swojej działalności – tj. czy są gotowi użyć przemocy czy też nie.
- Istnieją także pewne rozbieżności, jeśli chodzi o koncepcję państwa autorytarnego. Niektóre osoby, ruchy lub grupy mogą opowiadać się za całkowitym obaleniem demokracji, podczas gdy inni mogą popierać zachowanie demokracji, ale w bardziej surowym wydaniu, z cięższymi karami za przestępstwa⁽⁴⁾.

„Najpotężniejsza broń znana ludzkości to satyra i ośmieszanie”

⁽³⁾ Billig (2001): *Humour and Hatred* [Humor i nienawiść], str. 271–274.

⁽⁴⁾ Unijna sieć upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw (RAN) (2019): *Far-right extremism* [Skrajnie prawicowy ekstremizm], str. 6–9.

– napisał w 1971 roku Saul Alinsky, działacz na rzecz praw człowieka, w słynnej książce pt. „Rules for Radicals”. To najważniejsza rada dla tych, którzy chcą trafić do serc i umysłów ludzi, zwłaszcza dla ruchów postępowych, ponieważ „humor sprawia, że można zaakceptować wiele rzeczy, które zostałyby odrzucone, gdyby przedstawiono je na poważnie”⁽⁵⁾. W ostatnich latach książka Alinsky’ego przeżywa niespodziewany renesans w kręgach skrajnej prawicy. Aktywiści zrozumieli, że śmiech jest niezwykle ważnym elementem wzmacniającym wspólną tożsamość i umożliwiającym lepsze przedstawianie swoich poglądów osobom z zewnątrz. Formułowane na nowo i ubrane w zabawne słowa stereotypy, które wyrażają nienawiść i wyśmiewają sytuację rzekomo gorszych grup osób, są motywem przewodnim w historii ruchów skrajnie prawicowych. Od Ku Klux Klanu do nazistów, od Pegidy do identytarian, wyśmiewanie innych grup było symbolem pewności siebie i podkreśleniem swojej wyższości.

Ostatnie pokolenie skrajnie prawicowych ekstremistów wybrało przekraczając przyjęte normy humor i (rzekomo) satyrę jako główną broń w walce z liberalną demokracją i jej „polityczną poprawnością”, którą uważają za pruderyjną i protekcyjną⁽⁶⁾. Humor wychwalający postawę „politycznej niepoprawności” był wykorzystywany jako forma oporu przeciwko kulturze politycznej, która rzekomo ogranicza wolność słowa. Wrażliwy kulturowo język został zalany wulgarnymi wyrażeniami, które podsycają niechęć przy pomocy zabawnych elementów. Obrażliwe stwierdzenia są prezentowane jako pozornie zabawne, aby lepiej trafiły do głównego nurtu politycznego. Jednocześnie granica tolerancji przesuwana się w prawą stronę. Retoryka psiego gwizdka opłaca się, zwłaszcza w sferze cyfrowej, gdzie potrzeba konkretnych umiejętności, aby zrozumieć pewne odniesienia. Co zatem sprawia, że tak bardzo się to opłaca?

Humor jest szczególnie atrakcyjny dla grup ekstremistycznych ze względu na charakter perswazyjny, ponieważ oddziałuje na:

Emocje – humor uruchamia tłumione emocje, uwalnia od zahamowań i umożliwia natychmiastową i spontaniczną wymianę uczuć.

Procesy poznawcze – humor pobudza i aktywuje procesy podejmowania decyzji oraz zmiany poglądów i zastępuje sztywne wzorce zachowań bardziej elastycznymi.

Komunikacja – humor przełamuje bariery międzyludzkie, wzmacnia poczucie przynależności do swojej grupy i granice z grupą zewnętrzną⁽⁷⁾.

W przypadku skrajnie prawicowego ekstremizmu humor pomaga przeformułować ideologie oparte na nienawiści, zmniejszając tym samym zastrzeżenia względem poglądów, które w przeciwnym razie zostałyby potępione przez szersze grono odbiorców. Jednocześnie pomaga ukrywać własne barbarzyństwo oraz konsekwencje swojej retoryki i działań.

Skrajnie prawicowy ekstremizm i kultura internetowa

Związek między humorem i (skrajnie prawicowym) ekstremizmem został wzmocniony w otoczeniu cyfrowym, gdzie brak gestów i intonacji pozostawia dużą przestrzeń do interpretacji dla indywidualnego odbiorcy treści internetowych. Internet zrewolucjonizował sposób organizowania, komunikowania i włączania treści do głównego nurtu. Kultura cyfrowa – tj. koncepcja, według której technologie i Internet w znaczący sposób kształtują nasz sposób porozumiewania się – ma ogromny wpływ na to, jak odradzają się ekstremiści. Wyraźne rozróżnienie między sferą cyfrową i analogową, a także żartem i fanatyzmem, staje się coraz trudniejsze. Kultura cyfrowa opiera się na podstawowym przekonaniu, że sposoby interakcji w Internecie różnią się diametralnie od tych świecie offline. Hasło „Internet to poważna sprawa” stało się ironicznym memem, który oznacza coś dokładnie odwrotnego, czyli to, że Internet wcale nie jest poważny, a każdy kto uważa inaczej powinien zostać wyprowadzony z błędu i wyśmiany⁽⁸⁾. Dlaczego osoby, które zajmują się zapobieganiem i zwalczaniem brutalnego ekstremizmu poświęcają uwagę trollom i memom? Czym tak naprawdę są te memy?

⁽⁵⁾ Alinsky (1971): [Rules for radicals](#), str. 75; p. xviii.

⁽⁶⁾ Topinka (2018): [Politically incorrect participatory media](#) [Politycznie niepoprawne media partycypacyjne] str. 2054.

⁽⁷⁾ Wicki (2000): [Humor und Entwicklung](#), str. 175–176.

⁽⁸⁾ De Zeeuw i Tuters (2020): [Teh internet is serious business](#) [Internet to poważna sprawa], str. 214.

Memy to jednostki znaczeniowe ⁽⁹⁾ (obrazy, tekst, fragmenty nagrań), które rozprzestrzeniają się viralowo w drodze powielania lub łączenia z innymi jednostkami. Memy stały się głównym środkiem komunikacji internetowej i mogą wpływać na to, jak postrzegamy świat i kształtują w ten sposób nasze poglądy. Memy internetowe składają się z obrazów, napisów lub GIF-ów. Każdy może tworzyć, edytować i udostępniać memy. Limor Shifman twierdzi, że zwłaszcza zabawne lub ironiczne memy mogą zachęcać do zaangażowania politycznego i społecznego ⁽¹⁰⁾.

(1) W oryginalnej wersji Wojak był memem wyrażającym emocje, takie jak melancholia, żal czy samotność. Potem był stopniowo przerabiany i wykorzystywany przez kulturę memów skrajnej prawicy jako portret liberałów o twarzach pozbawionych wyrazu. Chodziło o to, by pokazać, że „normalni” nie kwestionują informacji podawanych przez polityków i prasę głównego nurtu.

(2) Mem, którego bohaterem jest Doge – w polskiej wersji Pieset – to jeden z najstynniejszych memów internetowych. Doczekał się wielu różnych wersji naśmiewających się z przestarzałego humoru i stylu polityków oraz innych osób. W kręgach skrajnej prawicy pojawiał się często z nazistowskimi symbolami, aby trywializować przemoc, której dopuszczało się SS i Wehrmacht.

(3) Pepe the Frog (Żaba Pepe) to mem zawłaszczony przez internetowych działaczy skrajnej prawicy. Symbolizuje on „pewną nonszalancką wyższość nad innymi i pomaga normalizować wrogość do mniejszości oraz przeciwników politycznych”, a także „antyelitarną arogancję i protekcyjność” ⁽¹²⁾. Stał się symbolem ruchu alt-right.

Memy internetowe to graficzne przeróbki obrazów i tekstu, które są udostępniane i rozpowszechniane na szeroką skalę w Internecie. Pokazują codzienne sytuacje i zabawne historie, które trudno byłoby wyrazić słowami. W komunikacji obserwujemy ogólny zwrot ku elementom wizualnym, dlatego coraz trudniej jest ignorować memy – zwłaszcza w kontekście politycznym. Skrajna prawica – podobnie jak w przypadku każdej nowej technologii – szybko zaadaptowała się do nowych sposobów pozyskiwania uwagi szerokiego grona odbiorców i dopasowała retorykę białej supremacji do żargonu społeczności internetowych. W czasach kiedy memy stały się uniwersalnym środkiem komunikacji, skrajnie prawicowe grupy zauważyły, że jest to forma dająca duże możliwości wpływania na poglądy polityczne. Wkładają dużo czasu i energii w tworzenie memów, rozpowszechnianie ideologii – w bardziej lub mniej otwartej formie – i działanie według zasady: jeśli mem jest dobry, treść nie może być zła. Choć obrazki te mogą wydawać się nedorzeczne, są ważne, ponieważ obniżają one próg interakcji z treściami ekstremistycznymi.

⁽⁹⁾ Dawkins (1976): [The selfish gene](#) [Samolubny gen], str. 192.

⁽¹⁰⁾ Shifman (2014): [Memes in digital culture](#) [Memy w kulturze cyfrowej], str. 393.

⁽¹¹⁾ Źródła obrazów od lewej do prawej: Know Your Meme: [Wojak](#); Know Your Meme: [Doge](#); Liga Antydefamacyjna: [Pepe the Frog](#).

⁽¹²⁾ Miller-Idriss (2019): [What makes a symbol far right?](#) [Co powoduje, że symbol staje się skrajnie prawicowy?], str. 127.

Cyfrowa kultura hejtu

Tworzenie i udostępnianie memów – będące formą społecznościowego rytuału – może wzmacniać poczucie przynależności wśród osób, które należą do dość rozproszonych społeczności internetowych. W ten sposób pozornie zabawne i niegroźne codziennie obrazki kształtują poglądy polityczne i opinie w sferze kulturalnej i przedpolitycznej – z dala od wielkich słów i skomplikowanych manifestów politycznych. Te partycypacyjne działania sprawiają, że znacząco zmienia się rola ruchów i konkretnych organizacji⁽¹³⁾.

Jako że skrajnie prawicowe podmioty nie są w stanie kontrolować różnych źródeł internetowego hejtu, ich działania polegają raczej na publikowaniu radykalnych treści, które rozprzestrzeniają się za pośrednictwem niesławnych imageboardów, takich jak 4chan czy 8chan/8kun i mediów społecznościowych. W efekcie trudno jest czasem stwierdzić, czy podmioty te były zaangażowane, czy też nie – i czy skrajnie prawicowe działania podejmowane są kolektywnie czy też indywidualnie. Brak jednego centrum organizacyjnego sprawia, że działania ekstremistyczne „żyją własnym życiem” w Internecie. Socjolog Bharath Ganesh nazywa to zjawisko „cyfrowymi kulturami hejtu”. Są to tymczasowe sojusze użytkowników internetowych, którzy posługują się trollowaniem, aby wpływać na poważne dyskusje internetowe⁽¹⁴⁾. Takie kultury hejtu działają zwykle na wielu różnych platformach, nagłaśniając przekaz będący dziwną mieszanką wulgarności, humoru i propagandy. Działają jak „rój”, który szuka *schadenfreude* i cieszy się, kiedy ludzie cierpią z powodu działań trolli.

Płynność tych kultur hejtu sprawia, że wysiłki zmierzające do ich kontrolowania okazują się niemal zupełnie nieskuteczne. Uczestnicy komunikują się przede wszystkim przez obrazy i język, które normalizują przemoc względem mniejszości, a masowa konsumpcja takich materiałów prowadzi do uodparniania się na ten przekaz. Ponadto anonimowi twórcy treści tworzą kulturę, która stopniowo zmniejsza dystans dzielący czystą retorykę od aktów terroru. Do najbardziej ekstremalnych przykładów takich działań można zaliczyć ataki w Christchurch, El Paso i Halle. To wydarzenia kulminacyjne, których źródeł można szukać w społecznościach łączących ideologie ekstremistyczne z cyniczną dawką humoru. Odpowiedź na atak w Christchurch w kręgach społeczności internetowych skrajnie prawicowych ekstremistów była równie niepokojąca, jak sam atak. Łączyła ona infantylny humor, neonazistowskie aluzje i rażącą pogardę dla ludzkości. Na przykład użytkownicy niechlubnych imageboardów publikowali ujęcia z filmu kręconego na żywo przez sprawcę ataku, na którym widać, jak oddaje z bliska strzał w głowę muzułmanina, dodając do tych brutalnych obrazów awatary z memów.

Skrajnie prawicowe grupy przejmują sposoby myślenia i komunikowania się z mediów społecznościowych: polityka musi nieść rozrywkę, nie może być nudna i musi wykorzystywać odniesienia do kultury popularnej.

⁽¹³⁾ Bogerts i Fielitz (2020): [The visual culture of far-right terrorism](#) [Kultura wizualna skrajnie prawicowego terroryzmu]

⁽¹⁴⁾ Ganesh (2018): [The ungovernability of digital hate culture](#) [Samowola cyfrowej kultury hejtu]

Wyzwiska i prostackie zachowania, które szerzą się na tych forach internetowych stały się ich znakiem rozpoznawczym, a ich użytkownicy są główną pulą kandydatów na skrajnie prawicowych ekstremistów⁽¹⁵⁾. Nienawiść, deprecjonowanie i śmiech nieprzypadkowo są tak ściśle powiązane. Tworzą razem pewien rodzaj złośliwego humoru, który funkcjonuje zwłaszcza w subkulturach cyfrowych i uruchamia dynamikę budowania społeczności. Grupy ekstremistyczne o hierarchicznej strukturze są coraz częściej zastępowane przez tak zwane roje. W większości przypadków trudno jest stwierdzić, które z tych internetowych działań są zorganizowane, a które są efektem spontanicznych, oddolnych inicjatyw. Wcale nie jest to jednak słabość, ponieważ rola i cele zorganizowanych podmiotów uległy zmianie: ich ważnym celem jest teraz nakłanianie poszczególnych osób do zaangażowania się i przyjmowania ekstremistycznych koncepcji bez kontaktu w „prawdziwym świecie”. Najlepszą metodą, aby osiągnąć ten cel są żarty, wygłupy i parodia, a więc metody dopasowane do świata internetowego, który jest pełen dwuznaczności i dowcipu.

Rodzaje humoru w skrajnie prawicowym ekosystemie

Narracje ekstremistyczne są obliczone na szybkie rozprzestrzenianie się w ekosystemie internetowym i zdobywanie zasięgu na różnych platformach. Badanie dotyczące kampanii manipulacyjnych prowadzonych przez skrajnie prawicowe podmioty w celu wpływania na najważniejsze krajowe wybory w Europie i Stanach Zjednoczonych, przeprowadzone przez Julię Ebner i Jacoba Daveya, rzuciło cenne światło na sposób, w jaki skrajnie prawicowe kampanie realizowane na niszowych platformach przemieszczają się w ekosystemie internetowym⁽¹⁶⁾. Po takie same taktyki sięgają skrajnie prawicowi ekstremiści, którzy publikują swoje obrazy i treści na niszowych platformach, a potem nagłaśniają je na platformach mainstreamowych, aby radykalizować normalsów. Na przykład fora internetowe, tablice i vlogi, takie jak Reddit, YouTube czy 4chan służą jako miejsce rekrutacji, mobilizacji i kształtowania tożsamości, a imageboardy, takie jak 4chan, to miejsca, w których tworzone i udostępniane są memy. Bardziej skoordynowane kampanie, takie jak shitposting, trollowanie czy kampanie hashtagowe są organizowane za pośrednictwem szyfrowanych komunikatorów, takich jak Telegram czy WhatsApp. Są wśród nich na przykład kampanie hashtagowe, które mają zwiększyć poparcie w wyborach dla populistycznych, prawicowych partii lub kampanie oszczercze i trollerskie przeciwko konkretnym osobom. Takie kampanie – niezależnie od tego, czy wykorzystują memy/hashtagi, czy trollowanie – przenoszą się potem do mediów społecznościowych głównego nurtu, takich jak Twitter, Facebook i Instagram, a także do komentarzy na portalach informacyjnych⁽¹⁷⁾.

Imageboardy, takie jak 4chan to rodzaj forum dyskusyjnego, podzielonego na tzw. boardy, które tworzą wątki dyskusyjne. Każdy użytkownik może rozpocząć nowy wątek, publikując post z obrazem. Użytkownicy mogą potem publikować odpowiedzi w danym wątku, pisząc wiadomości tekstowe, publikując zdjęcia lub cytując poprzednie komentarze/obrazy. Nie ma wymogu rejestrowania się jako użytkownik, a większość osób publikuje posty anonimowo.

Ten rodzaj humoru i stopień ekstremalności treści jest uzależniony od kultury platformy. Jak pokażemy poniżej, niektóre platformy wymagają szczególnego rodzaju humoru i potencjalne ryzyko radykalizacji zależy od tego, których platform dotyczy i gdzie będą konsumowane dane treści.

Humor i radykalizacja na platformach niszowych

Skrajnie prawicowe kręgi internetowe, fora, imageboardy i komunikatory są pełne hejterskich treści o ironicznym lub humorystycznym charakterze. Humor i ironia funkcjonują jako narzędzie do normalizowania i trywializowania skrajnie prawicowej retoryki i przemocy. Na przykład osoby, które mają stały kontakt z pozornie „zabawnymi” obrazami o antysemickim i rasistowskim zabarwieniu, mogą uznawać te myśli za

⁽¹⁵⁾ Hawley (2017): [Making sense of the alt-right](#) [Zrozumieć ruch alt-right], str. 82.

⁽¹⁶⁾ Zob. na przykład Davey i Ebner (2017): [The fringe insurgency](#) [Bunt na marginesie]

⁽¹⁷⁾ Ebner (2019): [Counter-creativity](#) [Antykreatywność], str. 172.

normalne i zakorzenione w tych społecznościach⁽¹⁸⁾. Nie tylko powtarzająca się ekspozycja, ale także brak sprzeciwu w społecznościach chan potęguje takie mikroataki.

Przyjęcie tej nowej rzeczywistości i uwierzenie w nią jest postrzegane w kręgach skrajnie prawicowych ekstremistów jako „czerwona pigułka”. Proces ten opisuje „polityczne przebudzenie”, które pomaga ludziom uświadomić sobie, że różnorodność rasowa jest główną linią podziału, na której zbudowane są społeczeństwa – rzekomo tajna wiedza, której inni (ci, którzy wzięli niebieską pigułkę) nie posiadają (zob. wyjaśnienie w ramce poniżej). Jeśli przyjrzymy się klasycznym teoriom radykalizacji, poczucie przynależności i spójności grupy jest w nich równie ważne. Humor i żarty „dla wtajemniczonych” mogą dawać poczucie identyfikacji z grupą, a także umożliwiać wymianę ideologicznego przekazu zawartego w tych obrazach i ironicznym odniesieniach. Memy są w skrajnie prawicowych kręgach cenione za to, czym są i co oznaczają, ale często bywają niezrozumiałe dla innych osób. Te żarty dla wtajemniczonych „budują solidarność” poprzez wspólne poczucie „wiedzy (sub)kulturowej”⁽¹⁹⁾. Co więcej, żarty i ironiczne odniesienia są często wymierzone przeciwko grupom osób z zewnątrz. W ten sposób szerzy się nienawiść i pogarda dla mniejszości i mainstreamowych „elit”⁽²⁰⁾. Poczucie tożsamości zbiorowej tworzy się wtedy, gdy do niechęci i poczucia bycia ofiarą dochodzi poczucie wyższości i przewagi nad grupą zewnętrzną, które inspiruje ludzi do podejmowania działań. Ta konkretna narracja jest skierowana do tych, którzy nie identyfikują się z kulturą mainstreamową i wzmacnia przekaz głoszący, że biali (mężczyźni) są prawdziwymi „ofiarami” poprawności politycznej, „przymusowej” wielokulturowości i radykalnego feminizmu.

„Czerwona pigułka” to termin stosowany w kręgach alt-right, aby określić kogoś, kto jest politycznie i rasowo świadomy tego, co się wokół niego dzieje. „Czerwona pigułka” to nawiązanie to filmu „Matrix” z 1999 roku i sceny w której główny bohater może wybrać między życiem w błogiej nieświadomości (niebieska pigułka) lub zobaczyć świat takim, jakim jest naprawdę (czerwona pigułka)”⁽²¹⁾.

Humor i radykalizacja na platformach mainstreamowych

Platformy niszowe i imageboardy są nie tylko miejscem mobilizowania i kształtowania tożsamości, ale także zapleczem do koordynowania i organizowania kampanii internetowych na platformach mainstreamowych. Skrajnie prawicowe podmioty świadomie nawołują swoich zwolenników do publikowania treści w ironicznym formie, aby kreować nowe wirtualne sojusze i włączać skrajnie prawicowe tematy do debaty publicznej. W tym kontekście satyra i ironia mogą być wykorzystywane jako strategia służąca temu, by stopniowo zmieniać kierunek debaty publicznej i poszerzać tzw. okno Overtona, czyli to co jest uznawane za akceptowalne, a co nie⁽²²⁾.

Kluczowa taktyka polega na docieraniu do szerszego grona odbiorców ze skrajnie prawicowych ruchów, tj. osób, które niekoniecznie plasują się na ekstremalnym krańcu tego kręgu, ale mają poglądy antyimigracyjne, popierają radykalne, skrajnie prawicowe partie i polityków populistycznych lub uważają, że kultura politycznej poprawności zagraża wolności wypowiedzi. Te ruchy są wśród prawicowych ekstremistów nazywane „normalsami” – mogą one ulec radykalizacji poprzez odwoływanie się do wyżej wymienionych pretensji⁽²³⁾.

Podczas gdy platformy niszowe mają kluczowe znaczenie dla skrajnych ekstremistów, platformy mainstreamowe funkcjonują jako ważna droga docierania do szerszego grona odbiorców. Warto zwrócić uwagę na dobór treści i obrazów na imageboardach. Użytkownicy porozumiewają się anonimowo i głównie poprzez obrazy. Obrazy są zabawne i często towarzyszą im żartobliwe, ironiczne teksty, które odwracają uwagę i częściowo maskują ich rzeczywisty rasistowski i pełen nienawiści przekaz. Niektóre z tych rzekomo lżejszych, mniej otwarcie ekstremistycznych memów są potem rozpowszechniane na platformach mainstreamowych. W tym kontekście kultura memów jest ważnym narzędziem, wykorzystywanym przez

⁽¹⁸⁾ Marwick i Lewis (2018): [Media manipulation and disinformation online](#) [Manipulacje i dezinformacja w mediach internetowych] str. 37.

⁽¹⁹⁾ Greene (2019): [„Deplorable” satire](#) [„Żaloszna” satyra], str. 41–42.

⁽²⁰⁾ ibidem.

⁽²¹⁾ Unijna sieć upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw (RAN) (2019): [Far-right extremism](#) [Skrajnie prawicowy ekstremizm], str. 13

⁽²²⁾ Zob. na przykład Conway (2020): [Routing the extreme right](#) [Eliminowanie skrajnej prawicy] str. 110–111; Greene (2019): [„Deplorable” satire](#) [„Żaloszna” satyra], str. 36.

⁽²³⁾ Nagle (2017): [Kill all normies](#) [Zabić normalsów]

skrajnie prawicowych ekstremistów, aby dawać do zrozumienia, że tego, co mówią nie powinno się brać na poważnie i że ich retoryka jest „nieszkodliwa” lub „tylko dla żartu”.

Zwiększona widoczność takich treści na platformach mainstreamowych stanowi problem zarówno dla firm będących właścicielami mediów społecznościowych, jak i praktyków zajmujących się zapobieganiem i zwalczaniem brutalnego ekstremizmu, którzy starają się ograniczać skrajnie prawicowe zagrożenia. Skrajnie prawicowi ekstremiści potrafią doskonale ukrywać swoje taktyki i mieścić się w granicach dopuszczalnego prawem języka oraz regulaminów różnych platform. W związku z tym treści dostępne na bardziej eksponowanych, mainstreamowych platformach są zwykle „bardziej stonowane” i „wyważone” w porównaniu z tymi, publikowanymi na platformach niszowych lub w grupach prywatnych⁽²⁴⁾.

Są ku temu dwa główne powody.

1. Duże platformy, takie jak Twitter i Facebook, znajdują się pod rosnącą presją ze strony rządów, które wymagają od nich usuwania niezgodnych z prawem, rasistowskich treści i mowy nienawiści. W związku z tym skrajna prawica jest ostrożniejsza jeśli chodzi o to, co publikuje na mainstreamowych platformach.
2. Bardziej stonowane, zabawne treści dają większe możliwości trafiania do normalsów i stopniowego ich radykalizowania.

Kampanie memów, które przenoszą się z platform niszowych na platformy mainstreamowe, pokazują treści ekstremistyczne tym, którzy mogą być na nie podatni – tj. potencjalnie sympatyzującym ze skrajnie prawicowymi poglądami, ale nie do tego stopnia, żeby korzystać z platform niszowych. Jako że memy są zabawne i ironiczne, jest większa szansa, że zdobędą większą popularność. To bardziej subtelna ścieżka potencjalnej radykalizacji z góry na dół, która może prowadzić do większego zanurzenia w niszowych kręgach ekstremalnej prawicy. Jak zauważają Alice Marwick i Rebecca Lewis „niegroźne” memy są „furtką do uzależnienia”, tj. otwarcia na bardziej ekstremalne elementy skrajnie prawicowej ideologii⁽²⁵⁾.

Humor i radykalizacja za pośrednictwem komunikatorów

Oprócz ogólnego zwrotu w komunikacji ku prywatnym komunikatorom, skrajnie prawicowi ekstremiści coraz częściej wykorzystują komunikatory do rozpowszechniania hejterskich treści i wulgarnego humoru. Wykluczanie z platform mediów społecznościowych, czyli tzw. deplatforming (zob. wyjaśnienie w ramce poniżej), a także kwestie związane z prywatnością i bezpieczeństwem, jakie komunikatory zapewniają ekstremistom, to niektóre z powodów tego zwrotu. Choć wiele treści, przeznaczonych do rozpowszechniania w innych kontekstach, jest udostępnianych w zamkniętych grupach, szkodliwe treści są strategicznie rozpowszechniane na szerzej dostępnych, bardziej publicznych czatach, na przykład grupach klubów sportowych, grupach firmowych czy szkolnych. Nauczyciele są często zaskoczeni, kiedy dowiadują się, jakie treści są rozpowszechniane i prezentowane jako humor. Osobami, które publikują skrajne obrazy niekoniecznie są obeznani z Internetem polityczni aktywiści, którzy próbują pokazywać, że przełamują tabu. Często bywają nimi zwykli młodzi ludzie, którzy chcą zwrócić na siebie uwagę, publikując materiały, których wiele osób nie identyfikuje od razu jako ekstremistyczne. Ci młodzi ludzie mogą nieświadomie przyczyniać się do rozpowszechniania i normalizowania idei ekstremistycznych. Jak słusznie zauważa Cynthia Miller-Idriss: „Chcą prowokować lub wywołać zgorszenie, a zrozumienie przychodzi później”⁽²⁶⁾.

⁽²⁴⁾ Ekman (2018): [Anti-refugee mobilization in social media](#) [Mobilizacja przeciwko uchodźcom w mediach społecznościowych] str. 6.

⁽²⁵⁾ Marwick i Lewis (2018): [Media manipulation and disinformation online](#) [Manipulacje i dezinformacja w mediach internetowych] str. 37.

⁽²⁶⁾ MacFarquhar (2019): [O.K. hand sign is a hate symbol](#) [Gest OK symbolem nienawiści]

Wyzwania i zalecenia w zakresie zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu

Wyzwania

Jak wiemy z codziennych interakcji, humor i ironia bywają czasem trudne do rozszyfrowania. Staje się to jeszcze trudniejsze, kiedy próbujemy analizować humor w przestrzeni internetowej, gdzie ironia jest celebrowana jako główny element kontrkultury. Zabawa przesadą i ironią oraz reakcjami różnych grup odbiorców to kluczowy element prowokacji. Dlatego bardzo trudno jest regulować i zwalczać cyfrowe kultury hejtu. Nie ma jasno określonych granic tego, co należy zwalczać, ponieważ wiele memów krążących na platformach mainstreamowych wygląda niegroźnie i często mieści się w granicach prawa i regulaminach platform społecznościowych. Często nie są to treści jawnie niezgodne z prawem, ale raczej „służące potencjalnej radykalizacji”, co trudno jest identyfikować, a jeszcze trudniej zwalczać. Popularny pomysł polegający na próbie zwalczania ekstremistycznego humoru alternatywnym humorem okazuje się w tym kontekście bardzo trudny.

Skrajnie prawicowe subkultury cyfrowe są odporne na demokratyczne ingerencje i nastawione sceptycznie do wszelkich ingerencji z zewnątrz. Nie mówiąc szkodliwym językiem tych odizolowanych społeczności, trudno jest dotrzeć do nich z kontrargumentami. Ponadto wiele osób z kręgu skrajnie prawicowych ekstremistów twierdzi, że są ofiarami spiskujących „elit”, które próbują „osłabiać” lub „wymazywać” kulturę zachodnią i ludzi białych. W związku z tym interwencja ze strony osób, które postrzegają jako „wrogów”, spotyka się z oporem. Ci, którzy krytykują skrajną prawicę są często szkalowani, trollowani i oskarżani o „nadwrażliwość” oraz nierozumienie, że memy są przecież tylko dla żartu. Z drugiej strony zamykanie ludziom ust i wykluczanie z platform może też prowadzić do wzmacniania narracji, że wolność wypowiedzi jest ograniczona do mainstreamowych elit, co może potencjalnie przyczyniać się do zwiększania poparcia dla skrajnej prawicy.

Deplatforming w mediach społecznościowych oznacza usuwanie kont indywidualnych osób lub grup w mediach społecznościowych z powodu łamania regulaminu platformy. Deplatforming może również oznaczać wykluczanie użytkowników w innych sferach, np. usług w chmurze czy stron internetowych. Głównym celem takich działań jest ograniczenie możliwości rozpowszechniania przez te osoby lub grupy informacji lub idei wśród szerszego grona odbiorców. W ostatnich latach szereg skrajnie prawicowych influencerów i ruchów zostało wykluczonych z mainstreamowych platform społecznościowych⁽²⁷⁾.

Normalizowanie i trywializowanie przemocy poprzez humor i memy lub wyśmiewanie marginalizowanych grup w kampaniach trollingowych może prowadzić do uodparniania się odbiorców i fizycznej przemocy. W związku z tym, że skrajnie prawicowi ekstremiści działają w zdecentralizowanej, globalnej społeczności internetowej, lokalni praktycy stają przed niesłychanie trudnym zadaniem, które polega na śledzeniu na bieżąco szybko zmieniającej się sytuacji na światowych i lokalnych scenach skrajnej prawicy. W kontrnarracjach istotna jest też wiarygodność, a przepaść pokoleniowa sprawia, że trudno jest rozumieć niszowe grupy internetowe, ich obrazy oraz język, i się nimi posługiwać. Większość praktyków zajmujących się zapobieganiem i zwalczaniem brutalnego ekstremizmu nie wychowywało się na technologiach cyfrowych, dlatego taka szybka, obrazkowa komunikacja sprawia im trudność.

Wysoka presja rówieśnicza w szkole sprawia, że pojawia się zjawisko naśladownictwa, o czym informują nauczyciele. Młodzi ludzie często nie rozumieją, gdzie kończy się żart, a zaczyna indoktrynacja. Granicę tę zaciera jeszcze bardziej płynne przechodzenie z rozmów publicznych na prywatne. Humor może funkcjonować jako skuteczny środek wchodzenia do sfery prywatnej komunikacji, co ułatwia bezpośrednie wpływanie na ludzi. Ekspertom i badaczom trudno jest monitorować tak zwane dark social media, dlatego duża część komunikacji w tych kanałach pozostaje niezbadana. W konsekwencji osoby z zewnątrz, takie jak

⁽²⁷⁾ Rogers (2020): [Deplatforming](#), str. 214.

nauczyciele czy rodzice, dowiadują się o potencjalnie szkodliwych zachowaniach w tych kanałach, kiedy zostanie przekroczony pewien punkt zwrotny.

Nowe pokolenie biegłych w technologiach, skrajnie prawicowych ekstremistów dobrze opanowało język kultur cyfrowych, a praktycy zajmujący się zapobieganiem i zwalczaniem brutalnego ekstremizmu zostali z tyłu. Mogą jedynie – jeśli w ogóle – reagować na nowe tendencje, zamiast proaktywnie je wyznaczać, rewidować i zmieniać istniejące praktyki w cyfrowym świecie. Ta linia podziału wynika w dużej mierze z przepaści pokoleniowej: skrajnie prawicowi influencerzy zwracają się zwykle do millenialsów, którzy wyrosli na technologiach cyfrowych, a praktycy często nie doceniają roli kultury cyfrowej i kultury memów, ponieważ nie odgrywa ona dużej roli w ich codziennym życiu. Istnieją jednak sposoby powstrzymywania viralowej siły skrajnie prawicowych narracji, ukrytych pod pozorami humoru. Poniżej przedstawiamy kilka rekomendowanych działań, które mogą pomóc w stawieniu czoła tym wyzwaniom.

Rekomendowane działania

Poprawa umiejętności odczytywania humoru

Humor opiera się przede wszystkim na wyznaczaniu linii podziału, między tymi, którzy go rozumieją i tymi, którzy nie wiedzą, o co chodzi; między tymi, którzy się śmieją z innych i tymi, którzy są wyśmiewani. Humor jest praktyką społeczną, która charakteryzuje się kilkoma mechanizmami wykluczania. Wymaga konkretnej wiedzy, która umożliwi rozumienie humoru i właściwe reagowanie, co pozwala ocenić, czy komuś podobają się takie żarty czy też nie. Szczególnie trudne jest rozumienie złożonej dynamiki śmiesznych memów bez dobrej znajomości języka i zwyczajów danej kultury internetowej. Pomocne działania:

- Przygotowywanie i udostępnianie większej liczby materiałów ułatwiających rozumienie aktywnych kultur internetowych, które są wykorzystywane przez skrajną prawicę.
- Poprawa umiejętności odczytywania memów, kodów i symboli internetowych, aby zachować autentyczność w interakcjach z młodymi ludźmi.
- Budowanie skutecznych partnerstw z branżą technologiczną i naukowcami, aby poszerzać wiedzę na temat nowych zjawisk.

Monitorowanie i wymiana

Kolejnym krokiem – po opanowaniu umiejętności odczytywania ekstremistycznych podtekstów humoru – jest ściśle monitorowanie dynamiki wokół kultury skrajnie prawicowych memów. Kultury internetowe mogą szybko przeradzać się w ruchy ekstremistyczne, co pokazał przykład grupy QAnon bazującej na teoriach spiskowych czy antyrządowych bojówek w Stanach Zjednoczonych, znanych jako ruch boogaloo. W związku z tym ważne jest:

- Zdobywanie wiedzy i lepsze rozumienie praktyk oraz struktur radykalnych społeczności w Internecie;
- Szybkie reagowanie na innowacje i nowe zjawiska;
- Wykorzystywanie tej wiedzy, aby pomagać młodym ludziom identyfikować potencjalnie szkodliwe lub hejterskie treści i podnosić świadomość dotyczącą bardziej stonowanej rasistowskiej terminologii, obrazów i ukrytego przekazu (tzw. psi gwizdek);
- Wyciągnięcie wniosków z wcześniejszych problemów i porażek oraz unikanie niezamierzonego nagłaśniania przekazu ekstremistów i terrorystów.

Jak radzić sobie z ekstremistycznym humorem: Uważaj na pułapki i nie szkodź!

Podjmując jakikolwiek rodzaj interwencji przeciwko rasistowskim i skrajnie prawicowym formom humoru, trzeba eliminować ewentualne niezamierzone konsekwencje. Nic tak nie cieszy skrajnie prawicowych aktywistów, jak wielkie oburzenie, które pokazuje całkowite niezrozumienie sytuacji. Kampanie wykorzystujące humor są obliczone na to, by wywoływać przesadne reakcje, które można od razu przerobić na memy. Dlatego właśnie udostępniając prowokacyjne, zabawne treści ekstremiści liczą na reakcję

i oburzenie szerokiej grupy mainstreamowych odbiorców – zwłaszcza wywołanie sensacji w mediach. Zarówno praktycy zajmujący się zapobieganiem i zwalczaniem brutalnego ekstremizmu, jak i dziennikarze muszą zatem:

- Strategicznie ignorować wyolbrzymione i wprowadzające w błąd stwierdzenia i materiały wizualne – nie dać się złapać na tę przynętę.
- Poddawać kwarantannie ekstremistyczny humor, a zarazem też ekstremistyczne idee⁽²⁸⁾. Priorytetem powinno być nienagłaśnianie komunikatów, które mogłyby być szkodliwe dla szerszej społeczności lub działać bezpośrednio na korzyść skrajnie prawicowych kampanii.
- Demaskować szkodliwy przekaz płynący z ekstremistycznego humoru, ale dopiero wtedy, kiedy zostanie przekroczony punkt zwrotny⁽²⁹⁾.
- Zrozumieć powody, które sprawiają, że ludzie udostępniają pewne toksyczne treści, aby ustalić plan działania.
- Wskazywać źródła szkodliwych, ideologicznych treści. Znajomość konkretnych źródeł i znaczenia treści może sprawić, że użytkownicy zastanowią się nad udostępnianiem rzekomo zabawnych treści w przyszłości.

Wspieranie odpornych społeczności i budowanie sojuszy

W przeciwieństwie do hierarchicznej struktury skrajnie prawicowych organizacji, cyfrowe kultury (hejtu) rozwijają się samoistnie. Oznacza to, że często nie można wyodrębnić sił napędowych z szerszej dynamiki platformy. Udział w dyskusjach internetowych wymaga autentyczności i kreatywności. To one sprawiają, że treści rozprzestrzeniają się i stają się ważne. Dlatego dobrze przemyślane posty z taką łatwością rozprzestrzeniają się wśród społeczności i na różnych platformach. Krótko mówiąc: forma jest ważniejsza niż treść, a poparcie społeczności jest bardziej istotne niż wiedza. Praktycy muszą zrozumieć, że sztuczna ingerencja z zewnątrz może przynieść więcej szkody niż pożytku. Przedstawienie się na forach internetowych jako praktyk zajmujący się zapobieganiem i zwalczaniem brutalnego ekstremizmu i wyjawienie swojej misji doprowadzi prawdopodobnie do zakończenia rozmowy. Praktycy ryzykowałiby postawieniem się ponad społecznością i protekcjonalnością. Z kolei ukrywanie tożsamości może stanowić problem etyczny, gdyż anonimowe prowadzenie działań w zakresie zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu wydaje się niewłaściwe. Pomimo tych przeciwności praktycy mogą pracować nad następującymi aspektami:

- Budowanie efektywnej współpracy z influencerami w mediach społecznościowych oraz społecznościami, które mają silny wpływ na opinie swoich fanów i obserwujących. Takie sojusze mogą służyć znacznie skuteczniejszemu nagłaśnianiu przekazu niż próby samodzielnego rozpowszechniania treści.
- Budowanie wiarygodności i zaufania oraz zrozumienie, że tworzenie się społeczności cyfrowych to długi proces, który może przynieść pomyślne efekty przy dużym stopniu wiarygodności, niezależnie od ograniczeń organizacyjnych.

Dotrzymanie tempa zmianom w przestrzeni internetowej

Przestrzeń internetowa podlega szybkim i bardzo dynamicznym zmianom. Identyfikowanie i wiedza to pierwsze kroki w kierunku pokonania tego wyzwania. W związku z tym ważne są następujące kwestie:

- Umiejętność rozpoznawania skrajnie prawicowych kodów i obrazów maskowanych jako humor.
- Zrozumienie strategii rozpowszechniania oraz różnych docelowych grup odbiorców.
- Uświadomienie sobie różnych czynników przyciągających i zniechęcających, a w szczególności zrozumienie, że komunikaty te mogą być bardzo atrakcyjne dla osób, które czują się marginalizowane

⁽²⁸⁾ Donovan i Boyd (2018): [The case for quarantining extremist ideas](#) [Poddawanie kwarantannie idei ekstremistycznych]

⁽²⁹⁾ Philipps (2018): [The oxygen of amplification](#) [Nagłaśnianie jak tlen], str. 10.

przez kulturę mainstreamową i chcą zyskać poczucie przynależności. Oczywiście rzeczywistość jest bardziej złożona, ale trzeba uwzględnić, że aspekty te mogą być dla nich ważne.

- Kluczową rolę w demaskowaniu i konfrontowaniu się z wieloma mitami, które krążą w tych społecznościach internetowych, i nie tylko, powinna odgrywać edukacja obywatelska.

Cyfryzacja zmieniła oblicze skrajnie prawicowego ekstremizmu. Interaktywne elementy w mediach społecznościowych i na bardziej niszowych forach znacząco zmieniły sposób, w jaki przedstawiane są skrajnie prawicowe ideologie, co przekłada się na pozyskiwanie nowych zwolenników i prowadzi do przemocy. Jak pokazaliśmy w tym artykule, nie jest to krótkotrwały trend, ale poważny problem, który występuje nie tylko na poziomie lokalnym, ale ma daleko idące konsekwencje dla zwalczania skrajnie prawicowych zagrożeń. Ekstremiści rozpowszechniają swoją ideologię poprzez bulwersujące żarty i dają nowy impuls do działania w imię narodu i „rasy”, a zatem prezentują przemoc względem mniejszości w kategoriach żartu. Ale te żarty nie są już śmieszne. Brutalne wizje wplecione w te zabawne narracje mogą przyczynić się do masowej przemocy i dlatego trzeba z nimi walczyć.

Warto także przeczytać

Billig, M. (2005). *Laughter and ridicule: Towards a social critique of humour* [Śmiech i szyderstwo: w kierunku społecznej krytyki humoru] Londyn: Sage Publications Ltd.

Fielitz, M. i Thurston, N. (2019). *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* [Postcyfrowa kultura skrajnej prawicy: działania internetowe i konsekwencje offline w Europie i USA] Bielefeld, Niemcy: transkrypcja Verlag.

Lumsden, K. i Harmer, E. (2019). *Online othering: Exploring digital violence and discrimination on the web* [Internetowa inność: badanie cyfrowej przemocy i dyskryminacji w Internecie] Cham, Szwajcaria: Springer International Publishing.

Phillips, W. i Milner, R. M. (2017). *The ambivalent internet: Mischief, oddity, and antagonism online* [Ambiwalentny internet: żarty, dziwactwa i antagonizm online] Cambridge, Wielka Brytania, Malden, MA: Polity Press.

Źródła

[CARR Guide to Online Radical-Right Symbols, Slogans and Slurs \[Przewodnik CARR po skrajnie prawicowych symbolach, hasłach i obelgach w Internecie\]](#): Raport Ośrodka Analizy Radykalnej Prawicy (Centre for Analysis of the Radical Right – CARR) przedstawia główne symbole, slang, zakodowane odniesienia i terminologię stosowaną dziś w Internecie przez skrajnie prawicowych ekstremistów. Pierwsza część tego badania koncentruje się na głównych obrazach – od krzyża celtyckiego po starogermańskie runy – ze szczególnym naciskiem na częstotliwość ich wykorzystywania i zmiany w czasie, np. ostatni sposób wykorzystywania Żaby Pepe (ang. Pepe the Frog) do ilustrowania różnych skrajnie prawicowych tematów.

[KnowYourMeme](#): KnowYourMeme to największa na świecie baza internetowa dokumentująca i analizująca viralowe materiały w Internecie. Memy w bazie KnowYourMeme są oznaczane jako potwierdzone, nadesłane, wycofane (odrzucone lub niekompletnie udokumentowane), analizowane i popularne.

[Meme War Weekly](#): Meme War Weekly to newsletter, który przedstawia zestawienie politycznych treści z różnych zakątków Internetu. Jest przygotowywany w ramach projektu Technology and Social Change Project w ośrodku Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy w Harvard Kennedy School. Co tydzień analizują oni popularne hasła i obrazy oraz to, w jaki sposób wpływają one na rozmowy polityczne.

[Tech Against Terrorism](#): Tech Against Terrorism to inicjatywa uruchomiona i wspierana przez Dyрекcję Wykonawczą Komitetu Antyterrorystycznego ONZ (UN CTED) przy współpracy z branżą technologiczną na świecie, aby walczyć z wykorzystywaniem Internetu przez terrorystów przy jednoczesnym poszanowaniu praw człowieka. W ramach inicjatywy powstaje platforma Terrorist Content Analytics Platform (dostępna wkrótce) oraz podcasty na temat najnowszych tendencji w kręgach ekstremistycznych online.

[Urban Dictionary](#): Urban Dictionary to internetowy słownik tworzony na zasadzie crowdsourcingu, zawierający definicje slangowych słów i wyrażen. Początkowo Urban Dictionary miał być słownikiem slangu czy też słów lub wyrażen nacechowanych kulturowo, których nie ma w standardowych słownikach, ale dziś można w nim znaleźć definicje dowolnych słów, wydarzeń czy zdań. Słowa lub zdania w tym słowniku mają często kilka definicji, przykładów zastosowania i adnotacji.

Odniesienia

Alinsky, S. D. (1971). *Rules for radicals: A practical primer for realistic radicals* [Zasady dla radykałów: praktyczny podręcznik dla realistycznych radykałów] Nowy Jork: Random House.

Billig, M. (2001). *Humour and hatred: The racist jokes of the Ku Klux Klan* [Humor i nienawiść: rasistowskie żarty Ku Klux Klanu] *Discourse & Society*, 12(3), 267–289. <https://doi.org/10.1177/0957926501012003001>

Bogerts, L. i Fielitz, M. (2020). *The visual culture of far-right terrorism* [Kultura wizualna skrajnie prawicowego terroryzmu] *Global Network on Extremism & Technology*, 31 marca. <https://gnet-research.org/2020/03/31/the-visual-culture-of-far-right-terrorism/>

Conway, M. (2020). *Routing the extreme right – Challenges for social media platforms* [Eliminowanie skrajnej prawicy – wyzwania dla platform mediów społecznościowych] *The RUSI Journal*, 165(1), 108–113. <https://doi.org/10.1080/03071847.2020.1727157>

Davey, J., Ebner, J. (2017). *The fringe insurgency. Connectivity, convergence and mainstreaming of the extreme right* [Bunt na marginesie: łączność, konwergencja i włączanie skrajnej prawicy do głównego nurtu] Londyn: Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2017/10/The-Fringe-Insurgency-221017_2.pdf

Dawkins, R. (1976). *The selfish gene* [Samolubny gen] Oxford, Wielka Brytania: Oxford University Press.

De Zeeuw, D. i Tutters, M. (2020). *The internet is serious business: On the deep vernacular web and its discontents* [Internet to poważna sprawa: o sieci wernakularnej i jej negatywnych aspektach] *Cultural Politics*, 16(2), 214–232. <https://doi.org/10.1215/17432197-8233406>

Donovan, J. i Boyd, D. (2018). *The case for quarantining extremist ideas* [Poddawanie kwarantannie idei ekstremistycznych] *The Guardian*, 1 czerwca <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jun/01/extremist-ideas-media-coverage-kkk>

Ebner, J. (2019). *Counter-creativity: Innovative ways to counter far-right communication tactics* [Antykreatywność: innowacyjne sposoby zwalczania skrajnie prawicowych strategii komunikacji] W M. Fielitz i Thurston, N. (Eds), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* [Postcyfrowa kultura skrajniej prawicy: działania internetowe i pozainternetowe konsekwencje w Europie i USA] (str. 169–181). *Political Science | Tom 71*. Bielefeld, Niemcy: transkrypcja Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839446706-012>

Ekman, M. (2018). *Anti-refugee mobilization in social media: The case of Soldiers of Odin* [Mobilizacja przeciwko uchodźcom w mediach społecznościowych: przypadek żołnierzy Odyna] *Social Media + Society*, 4(1), 1–11. <https://doi.org/10.1177/2056305118764431>

Ganesh, B. (2018). *The ungovernability of digital hate culture* [Samowola cyfrowej kultury hejtu] *Journal of International Affairs*, 71(2). <https://jia.sipa.columbia.edu/ungovernability-digital-hate-culture>

Greene, V. S. (2019). *“Deplorable” satire: Alt-right memes, white genocide tweets, and redpilling normies* [„Żalosa” satyra: memy ruchu alt-right, tweety o ludobójstwie białych i uświadamianie normalsów] *Studies in American Humor*, 5(1), 31–69. <https://muse.jhu.edu/article/720967>

Hawley, G. (2017). *Making sense of the alt-right* [Zrozumieć ruch alt-right] Nowy Jork: Columbia University Press. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/gbv/detail.action?docID=5276193>

Institute for Strategic Dialogue & RAN Centre of Excellence. (2015). *Counter narratives and alternative narratives* [Kontrnarracje i narracje alternatywne], Issue Paper RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_cn_oct2015_en.pdf

MacFarquhar, N. (2019). *O.K. hand sign is a hate symbol, Anti-Defamation League says* [Gest OK jako symbol nienawiści, tak twierdzi Liga Antydefamacyjna] *The New York Times*, 26 września. <https://www.nytimes.com/2019/09/26/us/white-supremacy-symbols.html>

Marwick, A. i Lewis, R. (2018). *Media manipulation and disinformation online* [Manipulacje i dezinformacja w mediach internetowych] *Data & Society*, 15 maja. <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/>

Miller-Idriss, C. (2019). *What makes a symbol far right? Co-opted and missed meanings in far-right iconography* [Co sprawia, że symbol jest skrajnie prawicowy? Przejęte i nierozumiane znaczenie ikonografii skrajnej prawicy] W M. Fielitz i Thurston, N. (Eds), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* [Postcyfrowa kultura skrajnej prawicy: działania internetowe i pozainternetowe konsekwencje w Europie i USA] (str. 123–135). Political Science | Tom 71. Bielefeld, Niemcy: transkrypcja Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839446706-009>

Nagle, A. (2017). *Kill all normies: The online culture wars from Tumblr and 4chan to the alt-right and Trump* [Zabić normalsów: internetowe wojny kulturowe od Tumblr i 4chan do alt-right i Trumpa] Winchester, Wielka Brytania, Waszyngton, USA: Zero Books.

Phillips, W. (2018). *The oxygen of amplification: Better practices for reporting on extremists, antagonists, and manipulators online* [Nagłaśnianie jak tlen: najlepsze praktyki zgłaszania internetowych ekstremistów, antagonistów i manipulatorów] Data & Society, 22 maja. <https://datasociety.net/library/oxygen-of-amplification/>

Unijna sieć upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw (RAN) (2019) *Factbook. Far-right extremism: A practical introduction* [Informator. Skrajnie prawicowy ekstremizm: wprowadzenie praktyczne] RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran_fre_factbook_20191205_en.pdf

Rogers, R. (2020). *Deplatforming: Following extreme internet celebrities to Telegram and alternative social media* [Deplatforming: przejście ekstremalnych internetowych celebrytów na Telegram i alternatywne media społecznościowe] *European Journal of Communication*, 35(3), 213–229. <https://doi.org/10.1177/0267323120922066>

Shifman, L. (2014). *Memes in digital culture* [Memy w kulturze cyfrowej] Seria MIT Press Essential Knowledge series Cambridge, MA: The MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/books/memes-digital-culture>

Topinka, R. J. (2018). *Politically incorrect participatory media: Racist nationalism on R/ImGoingToHellForThis* [Politycznie niepoprawne media interaktywne: rasistowski nacjonalizm na R/ImGoingToHellForThis] *New Media & Society*, 20(5), 2050–2069. <https://doi.org/10.1177/1461444817712516>

Tuck, H. i Silverman, T. (2016). *The counter-narrative handbook* [Podręcznik kontrnarracji] Londyn: Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2016/06/Counter-narrative-Handbook_1.pdf

Wicki, W. (2000). Humor Und Entwicklung: Eine Kritische Übersicht [Humor i rozwój: przegląd krytyczny] *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 32(4), 173–185. <https://doi.org/10.1026//0049-8637.32.4.173>

O autorach:

Maik Fielitz jest badaczem w Instytucje Demokracji i Społeczeństwa Obywatelskiego Uniwersytetu w Jenie oraz doktorantem w Ośrodku Analiz Radykalnej Prawicy (Centre for Analysis of the Radical Right). Bada skrajnie prawicowe ruchy, kultury cyfrowe i aktywizm internetowy. Pisze rozprawę doktorską na temat neonazistowskiego ruchu Złoty Świt w Grecji.

Reem Ahmed jest doktorantem w Albrecht Mendelssohn Bartholdy Graduate School of Law na Uniwersytecie w Hamburgu. Jego praca doktorska dotyczy rozwiązań prawnych w odpowiedzi na internetowy ekstremizm w Wielkiej Brytanii, Niemczech i UE.

WIĘCEJ INFORMACJI NA TEMAT UE

W Internecie

Informacje na temat Unii Europejskiej w językach urzędowych UE można znaleźć na stronie internetowej: https://europa.eu/european-union/index_en

Publikacje UE

Publikacje UE można pobrać lub zamówić bezpłatnie bądź odpłatnie na stronie: <https://op.europa.eu/en/publications>. Wiele bezpłatnych publikacji można otrzymać po skontaktowaniu się z Europe Direct lub lokalnym centrum informacyjnym (patrz https://europa.eu/european-union/contact_en).

Przepisy UE i dokumenty

Wszystkie akty prawne UE od 1952 roku we wszystkich językach urzędowych można znaleźć w serwisie EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>

Otwarte dane z UE

Na stronie Europejskiego Portalu Danych (<http://data.europa.eu/euodp/en>) można znaleźć bazy danych z UE. Można je pobrać i korzystać z nich bezpłatnie, zarówno w celach komercyjnych, jak i niekomercyjnych.

Radicalisation Awareness Network

Publications Office
of the European Union